

Tom Stoppard'ın *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler ve Travestiler* Oyunlarında Postmodern Söylem

Mesut GÜNENÇ*

ÖZ

İkinci Dünya Savaşı sonrası oyun yazarları arasında önemli bir yere sahip olan Tom Stoppard, toplum, politika, etik ve sanat gibi farklı konuları içerisine alan ve ontolojik sorulara yer veren oyunlar yazmıştır. Oyunlarında toplumsal sorunlara değinmek için farklı düşüncelere sahip insanları sahnede yansıtmaya çalışır. Tüm dünyada gerçekleşen olayları ve yaşananları sahnede tartışarak onlar hakkında yorum yapılmasını amaçlamaktadır.

Bu çalışma Tom Stoppard'ın *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* ile *Travestiler* oyunlarında postmodern açılımı ve postmodern tiyatronun özelliklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Tom Stoppard'ın dramatik tiyatrosunda hem modern hem de postmodern söylemler bulunmasına rağmen, bu çalışma *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* oyunu ile *Travestiler* oyunundaki postmodernist özellikleri postmodern tiyatronun örnekleri olarak tanımlar. Postmodern tiyatro parodi, pastiş, ironi, metinlerarasılık ve kolaj gibi zengin unsurları içinde barındıran bir derleyici özelliğe sahiptir ve postmodernizm ilk olarak çağdaş toplumda sonra edebiyatta ve son olarak ta tiyatrodaki yer alır.

Stoppard'ın oyunları, Stoppard'ın dramatik tiyatrosunda daha çok üzerinde durulan belirli unsur ve teorilere bağlı kalarak çalışılacaktır. Stoppard'ın tiyatrosu, Jean-François Lyotard'ın 'üst/büyük anlatıların ölümü' ve 'dil oyunu' teorisini, Fredric Jameson'ın politik ve toplumsal alanla tüketim toplumundaki sanat ve estetik olgusunu birleştirme çabasını, Michel Foucault'nun 'öznenin ölümü' teorisini ve Jean Baudrillard'ın simülakra ve taklit kavramlarını kapsar. Postmodern oyunlara örnek olarak, Stoppard'ın eserleri *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* ve *Travestiler*, üst/büyük anlatıların ölümü, benzetim, pastiş, ironi ve metinlerarasılık gibi postmodern sözlüğü içerinde barındırır. Bu oyunlar postmodern söylem ve postmodern tiyatrodaki en dikkat çekici özellikler olarak belirlenen belirsizlik, süreksizlik, çözümlenme ve postmodern kahramanlık (gerçekte kahramanlık olmayan) gibi unsurları yansıtır. Bunun yanında, Stoppard sanat ve tiyatro ilişkisini özellikle *Travestiler* oyununda çok iyi şekilde vurgular. Stoppard'a göre toplumu geliştiren ve değiştiren en önemli unsurların başında sanat ve sanatçı gelir. Sanat hakkında, sanatçılar vasıtasıyla farklı dönemlerde farklı görüşleri ortaya çıkararak, insanları düşünmeye ve sorgulamaya itmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, postmodernist tiyatronun örnekleri olarak Tom Stoppard'ın dramatik oyunlarını ve *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* ve *Travestiler* oyunlarına postmodern teorilerin referans olmasını açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, Tom Stoppard, *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* ve *Travestiler*.

Postmodern Discourse in Tom Stoppard's Plays *Rosencrantz and Guildenstern are Dead* and *Travesties*

ABSTRACT

Tom Stoppard, one of the most significant playwrights of the post-war British Drama, wrote plays including different subjects such as society, politics, ethics, art and ontological questions. Stoppard tries to reflect the men having different ideas in his plays in order to mention social problems. Discussing the incidents and occurrences around the world, he tries to comment about them.

This study aims to examine postmodern expansion and features of postmodern theatre in Tom Stoppard's plays *Rosencrantz and Guildenstern are Dead* and *Travesties*. Though modern and postmodern discourses can be found in Tom Stoppard's dramatic theatre, this study portrays postmodernist features in these two plays as an example of postmodern theatre. Postmodernism has a collected feature which contain widespread elements such as parody, pastiche, irony, intertextuality and collage and it first takes place in contemporary culture and then literature and finally theatre.

Stoppard's plays will be studied in compliance with the specific notions and theories that are more noticeable in Stoppard's dramatic theatre. His theatre includes Jean-François Lyotard's theory of the death of (grand) meta-narratives and the theory of language game, Fredric Jameson's effort to integrate politic and social area with art and aesthetics in consumer society, Michel Foucault's death of subject and Jean Baudrillard's simulacra and imitation. As example of postmodern plays, Stoppard's works *Rosencrantz and Guildenstern Are Dead* and *Travesties* involve postmodern vocabulary as death of meta-narrative, simulation, pastiche, irony and intertextuality. These plays represent vagueness, noncontinuation, dissolution, uncertainty and postmodern heroism (no heroism at all), which are the specified as the most distinctive features of postmodern discourse and theatre. Besides this, Stoppard especially focuses on the relationship between art and theatre. To Stoppard, art and artist are the most important component which develop and change the society. Stoppard, representing different ideas related with art by the help of artists, directs men to question and contemplate. As a consequence, this study aims to clarify Tom Stoppard's dramatic works as examples of postmodernist theatre and to make reference to these postmodern theories to his *Rosencrantz and Guildenstern Are Dead* and *Travesties*.

* Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, mesut.gunenc@gmail.com
Makalenin Gönderim Tarihi: 09.02.2017; Makalenin Kabul Tarihi: 23.03.2017

Keywords: Postmodernism, Tom Stoppard, *Rosencrantz and Guildenstern are Dead* and *Travesties*.

Giriş

Geçmişten bugüne, birçok akım insanı etkilemiş ve hatta yaşamları ve görüşleri değiştirmiştir. Mitoloji ve tanrılarla hayatını sürdüren insanı, zor aşamalardan geçerek akla yönelmiş ve bunun sonucunda çeşitli uygarlıklar kurmuştur. Bu geçiş evrelerinde akla, düşünceye ve duyguya hitap eden çeşitli akımlar ortaya çıkar. Bu akımlar üzerine insanlar çok tartışmış ve bu akımları eserlerinde yansıtmaya başlamışlardır. Bu akımlar özellikle tiyatrodaki yerini almış ve oyunlarla seyircilere aktarılacak istenmiştir. Antik Yunan'da, mitoslardan ve tanrıların zulmünden bunalmış insanlara tragedya ve komedyalar sunularak; tiyatro sanatıyla tanışma fırsatı verilir. Antik Yunan'dan günümüze kadar tiyatro içerisinde farklı görüşler ve bunun sonucunda farklı akımlar ortaya çıkar. Bu farklı akımlar her dönemin tiyatro anlayışını bir önceki dönemle karşılaştırır. Akıl, sağduyunun, duyguların, bireyin önemini vurgulayan, düzene, sisteme karşı duran, yaşananların saçma olduğunu ve amaçsız bir yaşam sürme duygusunun ağır bastığını, iç gerçeğin özgürce ifade edilmesini belirten, daha iyi bir dünya isteyen, modern silahların ve teknolojinin insanları etkilediğini ifade eden çeşitli akımlar ortaya çıkar.

Bu akımların belki de en çok tartışılanı, 20. YY. da, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra birçok düşünür ve aydın tarafından ortaya konulan ve çözülmeye çalışılan Postmodernizm'dir. Postmodernizm terimi ilk olarak 1870 de Chapman'ın Postmodern resim çalışmasında gündeme gelir ve 1970'lerden bu yana yaşamın her alanında yer almaya çalışır. Modernizm sonrası şeklinde adlandırılan Postmodernizm, sanatsal alanda da etkili olur. Öncü akımın ve öncü akım gibi düzene ve sisteme karşı çıkan postmodernizm, farklı bir tiyatro anlayışı olarak postmodern tiyatroyu ortaya çıkarır.

Bu çalışma, yazdığı oyunlarla postmodernist tiyatro türüne katkıda bulunan, oyunlarını postmodern bir çerçevede ele alan Tom Stoppard'ı içermektedir çünkü Stoppard geçmiş ile geleceği bağdaştırma konusunda oyunlarında büyük bir ustalık sergilemektedir. Geçmişteki yazılmış oyunları, metinlerarasılık ve pastiş gibi teknikleri kullanarak kendi oyunlarına taşımış ve geçmişini yeniden yapılandırmıştır.

Bu yeniden yapılandırma çerçevesinde, Stoppard özellikle Shakespeare'in oyunlarını ele alır. Ayrıca Sophokles, Wilde, Ibsen, Shaw, Strindberg, Pirandello, Chekhov, James Joyce ve Beckett gibi yazarlardan da etkilenmiş ve postmodern çerçevede bu yazarların eserlerinden de faydalanmıştır. Stoppard'ın postmodernist bir oyun yazarı olarak düşünülmesinin sebebi günümüzde söylenecek yeni bir şeyin olmadığını, çünkü her şeyin daha önceden söylendiğini düşünmesidir. Oyunlarında bu olguyu özellikle vurgular. Geçmişteki oyunlara yeniden şekil vermesi ve onları yeniden düzenlemesi bu yüzdendir. Bunun yanında oyunlarında kargaşa, karışıklık ve anlamsızlık ortamı mevcuttur. Bu çalışmada bu karışıklık ve anlamsızlık ortamı içerisinde postmodern söylem ve sözlüğe başvurarak Stoppard'ın oyunları *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* ile *Travestiler* analiz edilecektir.

1. Postmodern Teori

Postmodernizmin kolay ve anlaşılabilir bir tanımı yoktur; çünkü farklı disiplinleri içine alan karışık bir içeriğe sahiptir. Bu yüzden onu tek ve belirli bir tanım içinde değerlendirmek yerine, çok yönlü bakış açılarıyla açıklamak daha uygun olacaktır. Kavram olarak "post" öneki bir sürecin sonu anlamına gelmekle birlikte modernizmle devam eden, ondan kaynaklanan ve onun sorunlaştırılması ve aşmaya çalışılması anlamına gelmektedir. Bazı düşünürlere göre postmodern söylemler ve pratikler, çoğunlukla birçok postmodernistin baskıcı ya da artık tükenmiş olduğunu düşündüğü modern ideolojilerden, üsluplardan ve pratiklerden net bir şekilde kopup ayrılan anti-modern müdahaleler olarak karakterize edilir. Bazıları ise postmodernizmin, söylemlerinde görülen aşırılıklara rağmen bir çağın kapanıp başka bir çağın açılması anlamına gelmediğini belirtir.

Postmodernizmi kesin bir tanımla açıklamak olanaksız gibidir çünkü yapılan her tanımın farklı düşünceleri ve özellikleri içeriyor olması, postmodernizmin belli bir ideolojiyi ya da öğretiyi hedeflememiş ve postmodern düşünürlerin onu farklı yorumlamış olmasıdır. Her olguyu içine alabilen yapısı ile postmodernizm öncelikle modernist sanat biçimlerinden kopan mimarlık, felsefe, edebiyat, ve güzel sanatlar gibi alanlarda yeni kültür biçimlerinin işaretleri olarak başlar ve bunun yanında teknolojik gelişmeler ve çok kültürlülük alanlarında da etkisini gösterir. Postmodernizm, toplumsal yaşamdaki, yeni kültürel, politik ve ekonomik düzen üzerinde ilişki sağlayan periyodik bir sistemdir. Pastiş, ironi,

metinlerarasılık, üst anlatı, benzetim, montaj, kesyap, parçalılık, yapıbozum, rastlantısallık, süreksizlik, merkezsizlik ve tarihsellikten kopma gibi bazı anahtar kelimeler ile postmodern söylem tanımlanabilir. Kim Levin *Farewell to Modernism* adlı eserinde postmodernizmi şu şekilde ifade eder:

Postmodernizm bir yıkıcılıktır. Eksiklikleri ortaya çıkarır ve daha sonra, geçmişi iyice araştırarak ise yarayacak bilgileri toplar. Metodu analiz yerine sentezdir. Özgür ve rahat bir tarzı vardır. Ciddiyet olmadan ve şüpheyile, hiçbirşeyi reddetmez. Belirsizlik, zıtlasma, karışıklık, anlaşmazlık durumlarını kapsayan bir hoşgörülükle, alışılmadık bir şekilde her şeyi kapsar. Yasamı taklit eder, acemi bir tavır takınır (1979; 1).

Postmodernistler için kesin gerçeklik diye bir olgu yoktur çünkü onlar mutlak doğruluğu reddedip; geçici, yüzeysel ve görünümdeki doğruluğu tercih ederler. Postmodernistler, tarihin nasıl yazıldığı konusunda şüphe ile yaklaşırlar, tarihsel olaylarda herhangi bir bütünlüğünün olup olmadığını tartışırlar. Postmodernizm kavramı genelde geçmişten kopuşu veya zamanla yok olmayı ifade edecek bir şekilde kullanılır. Günümüzde, yapılan çalışmalarda da yeni olgular, yeni bilgi ve kuramlarla karşılaşmaya başlanmıştır. Böylelikle aydınlar, düşünürler ve postmodernizm hakkında yazılmış tezler göz önüne alındığında postmodern söylem hakkında etkili bir tartışma ortamının yaratıldığı ortaya çıkar.

Postmodern tartışmalar üzerinde çalışmaları en etkili olmuş; sadece politik alanda değil sanatsal ve toplumsal alanda da büyük yankılar uyandırmış bazı düşünürlerin çalışmaları doğrultusunda farklı görüşler ele alınmıştır. Bu düşünürlerden en etkili olanları Jean-Francois Lyotard, Jean Baudrillard, Frederic Jameson ve Michel Foucault'dur. Ayrıca Martin Heidegger, Theodor Adorno, Jurgen Habermas, Felix Guattari, Ihab Hassan ve Frederick Nietzsche gibi önemli düşünürler de postmodernizm çerçevesinde değerlendirilebilir.

Postmodern kuramın önemli düşünürlerinden olan Frederick Jameson'ın postmodernizm hakkında en ünlü eseri *Postmodernism, Or, the Cultural Logic of Late Capitalism (Postmodernizm, ya da, Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı)* adlı kitabıdır. Bu yapıtta, Jameson'ın politik ve toplumsal alanı, kültürel ve postmodern estetik alanı ile birleştirme çabası içine girdiği görülebilir. Postmodernizm, Jameson'a göre "kapitalizmin üçüncü dönemi ya da geç kapitalizm diye adlandırdığı belli bir aşamadır" (1992; 47-8). Bu kitapta Jameson'ın temel yaklaşımı "basitçe postmodern çoğulluğu aşmak değil, postmodern tartışmaların dışında olan ve temsil edilemeyen bir dışlanmış ortaya koyarak, bugünden ve görünenden farklı bir gelecek olanağını araştırmak yönündedir" (Connor, 2005; 79).

Baudrillard ise postmodernizmi simulacra* kavramı ile açıklamaktadır. Baudrillard, göstergelerin sürekli dallanıp budaklanmalarının; yeni toplum, kültür, yaşantı ve öznellik biçimleri yaratan benzetimler ürettiği bir postmodern toplumu irdeler. Artık birey bu simulacra dünyasında yavaş yavaş yeni bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Nesnelerin ve olayların yeniden üretildiği gibi bireyde artık kendini yeniden yapılandırmaktadır. Medya ve simulakra dünyası postmodern toplumun üyesi olan bireyleri yeniden düzenlemeye başlamıştır.

Bir diğer postmodernist düşünür Jean-Francois Lyotard ise *Postmodern Condition (Postmodern Durum)* adlı eserinde anlatılar üzerinde durmaktadır. Anlatıları meta ya da üst anlatılar şeklinde sınıflandırır. Üst anlatılar bilgi ve özgürlükte sınırsız aşamaları içerirken; Marksist anlatılar, kapitalizmden olumsuz şekilde etkilenen işçi sınıfının şekillenmesinde ve postmodernitede bilgiyi ve siyaseti bağlayıcı olarak önemli bir rol üstlenir. Üst anlatılar da artık her şeye inanma olgusunun yavaş yavaş kaybolduğu söylenebilir. Bu da üst anlatıların çöktüğüne işaret eder. Postmodern durumda Lyotard üst anlatıların tamamen yok olduğunu söylemez ama üst anlatılara şüphecilikle yaklaşılması gerektiğinden bahseder. Bu şüphecilikle birlikte postmodernistlerin amacı üst anlatıların yaratıcılığı baskı altına aldığını düşündükleri için, bu otoriteyi yıkmaktır. Lyotard bu durumu "artık büyük anlatılara başvurmuyoruz" (Sim, 2006; 9) şeklinde açıklar. Lyotard'ın adlandırdığı şekliyle postmodernistler büyük anlatılar ya da üst anlatılar karşısında da daima eleştireldirler. Lyotard, bu üst anlatıların etkisini yitirmesi sonucu otoritenin zaman içinde yok olup

* **Simulacra:** Nesnelerin ya da olayların yeniden üretilmesidir. Taklit düzenlemeleri anlamına da gelmektedir. İnsanın dışındaki evrenin taklit yoluyla temsili anlamına gelmektedir. Bkz. Gencay Şaylan, *Postmodernizm*, Imge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 247 Baudrillard'ın simülasyonla ilgili teorileri, 1970'lerde meta ve göstergenin kapalı bir nesne sistem'inde özgöndergesel bir döngü oluşturmak için birleştiğini öne sürdüğü, gösterge sistemleri üzerine erken eserlerinden ileri gelir. <Bkz. Stuart Sim, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, Çev. Mukadder Erkan, Ali Utku, Ankara 2006, s. 379.

gideceğini düşünür. İnsanların sorgulamadan yaşamalarını sağlayan anlatılar artık farklılıkların kabulüyle sorgulanmaya başlanmıştır. Postmodernistler de bu farklılıkların oluşumunda her bilginin kendine özgü alanlarında yer alması gerektiği görüşündedir.

Postmodern düşünce üzerinde en fazla duran filozoflardan birisi de Michel Foucault'tur. Toplumlar üzerinde baskı kuran yaptırım uygulayan tüm modern yönetim teorilerini reddeder. Daha çok bireylerin değişebildiği, belirsiz ama onlara ayrı bir ruh veren, bedene sokan postmodern perspektifte ayrı bir yöntem geliştirir. Burada postmodernizmin yeni fikirleri ele alındığında bu fikirlerin geçmişten kopmadığı daha önce var olanların ise dağıtıldığı gözlenir. Postmodernizmdeki 'öznenin ölümü', 'tarihin yok olması' gibi kavramlar bu düşünce kapsamında ele alınabilir. Michel Foucault, delillik, rastlantı ve belirlenemezliğin peşine düşerek 'öznenin ölümü' ne işaret eder. Foucault belirlenmemiş, dağınık ve bireylerin kendini bulma yolunda postmodern gücün gerçekten önemli olduğunu vurgulayan yorumları dile getirir. Buraya kadar postmodern düşünürlerin, tanımlanması ve sınıflandırılması zor olan postmodern hareketi ve postmodernizmi, farklı ideolojik görüşlerle toplumsal ve kültürel açılardan nasıl ele aldıkları analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde postmodernizmin, politika, toplum, ekonomik alanda ortaya atılmış olduğu düşünceler yanında, sanat alanında kendi parçalarını oluşturan yazın alanıyla birlikte, önemli bir şekilde etkilemiş olduğu postmodern tiyatrodan söz etmek yerinde olacaktır.

2. Tiyatro Açısından Postmodernizm

Postmodern tiyatro, postmodernizmin genel özellikleri yanında, postmodern tiyatroyu oluşturan öğeleri de barındırır. Postmodern tiyatronun ne zaman ortaya çıktığı, nasıl geliştiği ve kimler tarafından uygulandığı üzerine tam bir uzlaşma yoktur. 1960'lar ve 70'lerde farklı teatral görüşler ortaya çıkmıştır. Postmodern tiyatronun temelinde birçok kaynak mevcuttur. Postmodern tiyatro içerisinde Samuel Beckett, Harold Pinter, Tom Stoppard, Edward Bond, Edward Albee, Sam Shepard ve Peter Handke gibi yazarlar dâhil olmaktadır. Bu yazarlar aynı zamanda Absürd tiyatronun temsilcileri olarak da kabul edilir. Özellikle bu oyun yazarlarından Samuel Beckett, oyunlarında modern metin özelliklerinin sınırlarını zorlayıp, oyundaki düşünceleri yeni bir şekle sokmaya başlar. Modern olandan postmodern olana geçişte Beckett bir görev üstlenir.

Postmodern sözcüğü, modernizm ötesi ve kopuşu ifade etmesine rağmen, önceki tiyatro akımlarından etkilenir ve bir nevi onların devamı niteliğindedir. Bu yüzden postmodern tiyatro, yirminci yüzyılın teatral özelliklerini, tiyatronun birbirlerine devrettikleri sanatsal içerikleri ve geçmişin birbirini izleyen ardışıklığı barındıran geniş bir çerçeveye sahiptir. Sadece yirminci yüzyıla değil, Aristoteles'in drama kuralları, tiyatrodaki karakterin ön planda tutulmaya başlanması, yaşanan devrimlerin, savaşların sonuçları, tekrar bir trajedi ve fars kültürünün tiyatroya hâkim olması, Beckett'la birlikte trajikomik sunumların ortaya çıkması, yabancılaşma ve absürd öğeleri içine alması açısından, postmodern tiyatro arkasında geniş bir yelpazeyi ve farklılıklar mozağini barındırır.

Postmodern tiyatro, geleneksel sanat ve siyasi görüşe sert bir şekilde karşı çıkar, geleneksel drama alışkanlığını, karakteri ve içeriği reddeder. Bu geleneksel politik görüşe karşı çıkılması, postmodern tiyatronun kendi içerisinde politik bir görüş olmadığı anlamına gelmemelidir. Postmodern tiyatro toplumun birebir yaşayışlarının bir parçası haline gelmiştir. Postmodern drama, çağdaş tiyatronun büyük bir önem kazandığı 1960'larda ortaya çıkmış ve artık temsilin metinden daha önemli olmaya başladığını, asıl önemli olanın sahneyi birebir yaşamak ve onu hissetmek olduğunu vurgulamıştır:

İcra, asıl oyundan ayırt edilebilecek, yardımcı, rastlantısal ya da fazla bir şey değildir. Asıl oyun ancak icra anında var olur. İcra oyuna varlık kazandırır, oyunun oynanması oyunun kendisidir... Yapıt kendisinin temsilinden ayırt edilemez, çünkü sadece orada, sadece et ve kanda var olur. Temsilde, ortaya çıkış anlarının bütün olumsuzluk ve özgünlüğünde var olmaya başlar (Weinsheimer, 1985; 109-110).

Postmodern tiyatronun bu özelliğiyle birlikte olaylar arasında belli bir süreklilik olmadığı belirtilmektedir. Oyunda geçen olay, sadece temsil sırasında ortaya çıkar ve birbirinden bağımsızdır, olaylar arasında süreksizlik ve bağımsızlık mevcuttur. Jean- Francois Lyotard "dansın, müziğin, miminin, konuşmanın, mevsimin, zamanın, halkın ve hiçliğin uyumu yerine ses-gürültülerin, sözcüklerin, beden figürlerinin, imgelerin bağımsızlığı ve eşzamanlılığı" (Ihab ve Sally Hassan, 1983, 219) gibi unsurları içeren

bir tiyatroyu destekler. Lyotard ayrıca postmodern tiyatronun ‘meta anlatılara karşı şüphecilik tanımını uygulayan genellikle gerçekçi sunumu reddeden bir düşünceye sahip olduğunu belirtir. Bu reddetme postmodernizm içerisinde ve her türünde var olmaktadır. Postmodernizm reddetmeye ve öldürmeye alıştıdır; ‘yazarın ölümü’, ‘öznenin ölümü’, ‘tarihin ölümü’ konularına postmodern tiyatro içerisinde ‘karakterin ölümü’ eklenir.

Bunun yanında Mchale, postmodern drama da postmodernizmin edebiyat ve tiyatro bölümlerinde en önemli unsurlarından birisi olan metinlerarasılık ve postmodern tiyatro arasında bir ilişki olduğunu, tarzların ve akımların karışımını ve hatta edebi ve tarihsel karakterlerin değişimini metinlerarasılık konusunda şu şekilde açıklar:

Metinlerarası, her ne zaman bizim iki ya da daha fazla tekst veya özel metinler ve tarz, tür, okul, zaman gibi daha geniş kategoriler arasındaki ilişkiyi tanımlamamızla oluşmaktadır. Aslında metinlerarasılığın ortaya çıkmasında ve başka bir metin içinde gözükmemesinin birçok yolu var fakat hiçbirisi baksa bir metinden bir karakteri ödünç almak kadar etkili değildir (Mchale, 1987; 57).

Postmodern yazarlar metinlerarasılığı oyunlarında sıkça kullanır. Postmodern yazar olarak kabul edilen Stoppard, *Rosencrantz ve Guildenstren Öldüler* ve *Travestiler* oyunlarındaki karakterleri diğer eserlerden ödünç almıştır. Postmodern yazarlar, tarihi, bir olaylar ambarı olarak görüp, geçmişteki eserleri, kültürel ve tarihsel olayları kendi oyunlarında kullanırlar. Farklı sunumlar, gösteriler, karakterler aynı sahnede buluşturulur.

Postmodern tiyatroya hâkim olan estetik anlayış, farklı durumlardan ve aşamalardan anlam çıkarmaktır. Postmodern yazarlar, oyunu düz bir şekilde eleştirmek yerine izleyiciden oyunun ötesine geçmesini ister. Bu yüzden postmodern tiyatro, izleyicilerine oyunu izlerken oyunun kritik yönlerini izlemesini gerektirdiğini vurgular. Postmodern oyun yinelenen aralarla seyircinin kavrama aşamasına yönelir, postmodern oyun yazarları da, diğer türler arasında en önemli eğilime sahip olan gösteri sanatının, performans ve gerçek, sanat ve yaşam, kurgu ve otobiyografi gibi geleneksel sınırlar arasında seyircileri yeniden düşündürebilmek gibi değerli bir içeriğe sahip olduğunu belirtir.

Postmodern tiyatro yapının ötesine geçerek ve yapının tek bir elden bütünsel bir boyutla ele alınışına karşı çıkarak yapının yapıbozumculuğuna duyulan ilgiyi ortaya çıkarır. “Postmodern tiyatro nesnesinin görünürdeki tutarsızlığına, işleyiş kipinin ve alımlanmasının tutarlılık etkisi karşıtlık kurar. Tutarlılık artık yapının bireysel bir yazarlığa bağlı üretim kipini ya da doğusunu ilgilendirmez; estetik deneyimin ve alımlanmasının ve bu ikisinin biçimsel yasaasının düzeyinde” (Adorno, 1970; 258) ortaya çıkmaktadır. Postmodern tiyatro, kuramı, oyunsal bir etkinlik düzeyine yükseltir, geçmişi yeniden yaratarak özümlemeyi istemek yerine, tek miras olarak geçmişi yeniden oynama (re-play) yeteneğini önerir.

3. Tom Stoppard

En önemli Çağdaş İngiliz oyun yazarlarından biri olarak kabul edilen Tom Stoppard, 3 Temmuz 1937 de Çekoslavakya’da doğar. Çocukluk dönemi II. Dünya savaşı ve istilalar dönemine denk gelen Stoppard sırasıyla Singapur’a, Hindistan’a ve İngiltere’ye gitmek zorunda kalır. Stoppard İngiliz vatandaşı olmuş, çok iyi kullanacağı İngilizce ile tanışma fırsatı bulmuş ve ileride İngiliz Çağdaş oyun yazarları içerisinde önemli bir yere sahip olma adına ilk adımı atmıştır.

Stoppard genç yaşta gazetecilik mesleğine başlar. Stoppard bu mesleği kadar tiyatroyu da çok sever. Yirmi dört yaşındayken Peter O’Toole’ un Hamlet olarak göstermiş olduğu performans Stoppard’ı çok etkilemiştir. Bu etkileşimi Stoppard şöyle açıklar: “olması gereken her şey vardı oyunda. Heyecanlı, gizemli ve dokunaklıydı. Aksam mesaisinden oyunun sonunu izlemek için erken ayrılırdım ya da rakip gazetenin muhabirinden oyunu benim için takip etmesini isterdim” (Ress, 1995; 3). Stoppard bir süre gazeteci olarak tiyatro eleştirmenliği yapar ve 1960 yıllarında ise tiyatro için yazmaya karar verir. Çünkü bu dönemde, daha doğrusu o İngiliz tiyatrosu için meşhur 1956 yılından sonra sadece Stoppard değil, diğer İngiliz yazarlar da oyun yazmaya karar verir ve bu dönemde Britanya adeta bir tiyatro merkezi halini almıştır. Samuel

* Post-Osborne dönemi genelde İngiliz oyun yazarları için bir Rönesans olarak kabul edilmesine rağmen buna muhalif olanlar vardır. Ronald Hayman (British Theatre since 1955: A Reassessment) Çağdaş İngiliz tiyatrosunun yenilikten uzak olduğu, durağanlık gösterdiğini belirtmiştir. Ama oyun yazarlığı açısından Pinter ve Stoppard’ın önemini de vurgulamıştır.

Beckett'in *Waiting For Godot* oyununun sergilenmesi, İngiliz tiyatrosunda çok önemli bir yere sahip olan Royal Shakespeare Company'nin kurulmak üzere olması ve 1956 da John Osborne'nun *Look Back in Anger* oyununun sergilenmesi tiyatronun çok önemli bir yere ulaştığı kanısını ortaya çıkarmaktadır.

Stoppard oyun yazarlığının ilk dönemlerinde *The Dissolution of Dominic Boot*, *M is for Moon Among Other Things*, *A Separate Peace* ve *Teeth* gibi kısa ama ses getiren oyunlar kaleme alır. Yirmi yedi yaşındayken Stoppard'ın İngiltere'de birden ünlenmesinin sebebi *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* oyununu ortaya çıkarmış olmasıdır. Stoppard'ın kariyerinde belki de en iyi oyunu olan *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* genç yaşta yazarı üne kavuşturmaya yeter. Stoppard'ın genç yaşta tanınmasını sağlayan bu oyun 1967 yılında Old Vic sahnesinde sergilenir ve oyunun başarısı yazara John Whiting ve Evening Standard ödüllerini getirir. Stoppard oyun yazmada başarısını ve becerisini "*Akrobatlar, Gerçek Şey, Travestiler, Arcadia, Hint Mürekkebi, Aşkın İcadı*" oyunları ile devam ettirir. Stoppard'ın tiyatrosu, oyun içinde oyun kavramını, şakaları, kinayeleri, zıtlaşmaları, üst düzeyde bir sorgulamayı, dikkatli şekilde kullanılan imaları ve ussal zekayı içeren, adeta yenilikçi bir teatral fantezi ortaya çıkarmıştır.

Bu teatral fantezi Stoppard'ın kullandığı dil, ima, nükte, ironi ve eleştiri gibi öğeleri barındırarak izleyicilerini ve okuyucularını hem eğlendirir hem de düşündürür. Oyunlarında Stoppard'ın esas amaçlarından birisi de düşünceleri farsı ve yüksek komediye uyumlu bir şekilde sunmaktır. İnsanların oyunlardan kullandığı dille birlikte yansıtmak istediğini çıkarmaları gerektiğini düşünür. Çünkü Stoppard sahnede gerçekleri yansıtır. Bu yüzden izleyicilere büyük görev düşmektedir. Stoppard eserlerinde Bernard Shaw, Oscar Wilde, Samuel Beckett ve Shakespeare gibi buldukları dönemlere damgasını vurmuş önemli yazarların etkisini görebiliriz. Stoppard'ın çalışmalarını Shaw'ın çalışmalarına baktığımızda her ikisinde de sözsöz becerilerin, entelektüel ve etik düşüncelerin komedi içerisinde kullanımları açısından benzerlik görülebilir. Stoppard, yorum gücünü çok iyi kullanan bir yazardır, bu yüzden Wilde'a saygı duyar. Hatta Wilde'ın *The Importance of Being Earnest* oyununu kullanarak bazı bölümleri ödünç alarak *Travestiler* oyununu ortaya çıkarır. Stoppard'ın Beckett'la olan ilişkisi de Wilde'a benzer. *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* oyununun yapısı ve içeriği ile *Godoyu Beklerken* oyununun yapısı benzer özellikleri barındırır. Beckett'la birlikte Stoppard'ın üzerinde, Eliot'unda büyük etkisi bulunur. Eliot'un Prufrock eserinin etkisi görülür. "Prufrock and Beckett, benim diyet ve atardamar sistemlerim için şırıngadırlar" (Tynan, 1979; 83). Stoppard her ne kadar bu yazarlardan etkilenmiş olsa da, kendine özgü bir stili vardır; yazmış olduğu tiyatro oyunları, bunu sadece Stoppard yazar dedirtmiştir. Stoppard için oyundaki denge faktörü bir inanç halini alır. Çünkü Stoppard, devamlı kendini yeniden şekillendirir ve bunu da oyunlarına yansıtır. Bunun yanında Kenneth, Stoppard'ı çağdaşlarından ayrı tutan bir özelliği de şu şekilde ifade eder:

Stoppard pek çok metinde ya bir provayı dramatize ederek oyunun bir parçası kılmıştır ya da oyunlarının sahnelenme aşamasında gösterim içinde gösterim, ya da metin düzeyinde, oyun içerisinde oyun anlatı teknikleriyle formüle ederek, metinlerinin kendi teatral ve yazınsal süreçlerini açığa çıkarmalarını sağlamıştır (1979; 83).

Stoppard, döneminde var olan birçok değişikliğe rağmen yaşayan oyun yazarları arasında en başarılı ve yenilikçi oyun yazarı olarak kalmayı başarır. Stoppard'ın karakterleri, "sosyal ve metafizik güçten dolayı yenilmelerine rağmen absürd dünyanın ahlaki ilkelerinin üstesinden gelen bir insan merhametine sarılmaktadır" (Bigsby, 1976; 6). Stoppard'ın karakterleri Dean'e göre çift yönlüdür. Dean bu durumu "bir taraftan karakterler daha düzenli, istekli ve sistematik olarak gözükürken diğer taraftan kararsızlığın bataklığına saplanmış ve kararı arkadaşından bekleyen bir karakter görünümü karşımıza çıkmaktadır" (1981; 18) şeklinde ifade eder.

Stoppard'ın yer aldığı dönemde oyun yazarları genelde toplumsal konulara değinirken; Stoppard, daha çok sanatsal alana değinmiştir. Stoppard, sanatın toplumu olumlu yönden değiştirme yönünde işlevselliği üzerinde durur bunu da *Artist Descending A Staircase* ve *Travestiler* oyununda dile getirir. Sanat ve tiyatro ilişkisini özellikle *Travestiler* oyununda çok iyi şekilde vurgular. Stoppard'a göre toplumu geliştiren ve değiştiren en önemli unsurların başında sanat ve sanatçı gelir. Sanat hakkında, sanatçılar vasıtasıyla farklı dönemlerde farklı görüşleri ortaya çıkararak, insanları düşünmeye ve sorgulamaya itmıştır. Çünkü Stoppard, sanatın insanların ruh hallerini, üzüntülerini, sevinçlerini, mizaçlarını ve beklentilerini yansıttığını bunlara tercüman olduğunu çok iyi bilir.

Stoppard tiyatro sanatını da bir oyun yazmak ve sergilemekten çok öte bir olgu olarak düşünür çünkü

Stoppard'ın sahnesi yaşamın farklı yönlerin tartışıldığı, sevgi, nefret, hüznün, ölüm, yaşam, sınıfsal ayrılıklar, politik düşünceler ve akımları, diğer bir ifadeyle insanlığın var oluşunun belirtilerini barındıran, gerçek hayatı yansıtan bir sahnedir.

Bu gerçek hayatı yansıtan sahne de Stoppard için farklılıklar çok önemlidir. Stoppard evrensel olarak kabul edilenlere karşı çıkar; geçmişini yeniden, diğer bir ifadeyle geçmişte unutulmaları, unutulmuş düşünceleri tekrar ortaya çıkarma gibi bir gayret içerisindedir. Stoppard, tarihi yeniden harmanlayan, tarihteki düşünceleri yeniden biçimlendiren, unutulmuş olanı ve önemsiz gibi görülen karakterlerin düşüncelerini yansıtan bir yazardır. Ayrıca farklı düşüncelerin olmasının tiyatroyu, oyunu zenginleştirdiğini, gerçek yaşamı yansıttığını belirtir; bu yüzden *Travestiler* oyununda belli dönemlere tanıklık eder, hatta o dönemlerin oluşumunu sağlar ve farklı düşüncedeki gerçek karakterleri, farklı oyunlardan pastışı, metinlerarasılığı ve ironiyi kullanarak sunar. Stoppard'ın postmodernist türe örnek teşkil eden *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* ile *Travestiler* oyunu bu özellikleri barındıran oyunlardandır.

4. Tom Stoppard'da Postmodernist Söylem

1950'lerden bu yana İngiliz tiyatrosu, İkinci Dünya savaşının ortaya çıkarmış olduğu koşullardan, farklı tiyatro akımlarından, ideolojilerden etkilenmiştir. Realizm, Absürd tiyatro ve insanlığın var oluşunu kapsayan Yirminci Yüzyıl tiyatrosunu inceleyerek çalışmalarını devam ettirir. Epistemolojik sorular yerini ontolojik sorulara bırakır. Çağdaş oyun yazarlarından Stoppard, tiyatroyu insanlık için ne kadar önemli olduğunu vurgulamayı; yapay bir dünya oluşturarak, Euripides'i, Shakespeare'i ve Ibsen'i tekrar ortaya çıkararak amaçlar. Çağdaş yazarlarda, tarihsel ortamı, Shakespeare uyarlamalarını ve birbiri içine girmiş olan 'oyun içinde oyun ve bölünmüş karakterler' gibi teknikleri birleştirerek yeni bir oluşuma doğru yönelir. Çağdaş yazarlar arasında, anti-gerçekçi drama yerini alır.

Liotard'ın belirtmiş olduğu gibi meta anlatılara karşı şüphecilik görüşü yer bulur. Bu doğrultuda ele alındığında, 1950 sonrası Çağdaş İngiliz Tiyatrosu'nda önemli bir yere sahip Tom Stoppard'ın postmodernizmin karakteristik özelliklerini eserlerinde barındırdığı görülebilir. Jean-Francois Lyotard ve Fredric Jameson'un postmodernizm hakkında söylemiş oldukları, Tom Stoppard'ın postmodern özellikler olarak ele aldıkları açısından yardımcı olabilir.

Stoppard'ın oyunlarında metinlerarasılık, yazarın parodi ve değişim yollarıyla eseri yeniden düzenleyebildiği bir biçim unsurundan çok daha fazla şeyi ifade eder. Metinlerarasılık yardımıyla, seyirciler sadece oyunun kaderi buymuş düşüncesine kapılmayıp, kendileri de farklı bir yorum getirebilmekte ve kendileri de bu metinlerarasılık olgusuyla oluşmuş yaratıcı sanat unsuruna katılımcı olabilmektedir. Stoppard, metinlerarasılık olgusunu kullanarak metindeki diyalogların sınırlarını aşarak sadece sahne yönetimine bağlı kalır. Metinlerarasılık olgusunu kullanarak yazılan bir oyunu okumakla sahnede izlemek çok farklıdır; okurken belki sadece sınırlar ve kalıplar içerisinde gezilebilir fakat oyunu izlemek, sınırları aşarak yapay dünya ile gerçek dünyanın arasındaki farkı ortaya çıkarma şansı verebilir. Stoppard, metinlerarasılığı kullanırken sadece seyircilerini katılımcı yapmakla kalmamış aynı zamanda arka plandaki karakterleri de farklı şekilde oyunlarında yansıtmayı başarmıştır.

Stoppard seyircilerinden oyun ve gerçek arasındaki farkı ve dünyanın neyi tam olarak yansıttığını, neye farklı bir anlam yüklediğini bilmelerini ister. Stoppard abest olan gerçekliği yansıtmak yerine, postmodern düşünce içerisinde gerçekliği yeniden yorumlar. Normalde tiyatro bizlere gerçekliği tam olarak sunamaz; çünkü yaşananlara farklı bir yorum getirir ve bunu da sahnede sergiler. İzleyiciler, Stoppard'ın tiyatrosunda belli bir evrensel kalıp görmezler, her biri birer bireydir, oyunu izlerken kendilerini ve karakterleri birlikte değerlendirme imkânı bulurlar. Sahne dünyasının kısıtlamalarıyla postmodern dünyanın gerçeğini muhakeme edebilirler.

Evrensel kalıpları bozan *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* ve *Travestiler* oyunlarında Tom Stoppard postmodern özelliklere geniş yer vermektedir. Stoppard bu oyunları yazarken özellikle metinlerarasılık yöntemine başvurur. Metinlerarasılık, Stoppard'ın eserlerinde diğer eserlerden ödünç aldığı parçalarla ve bu parçalara kendi yaratıcılığını da katarak seyircilere sunmasıyla gerçekleşir. Stoppard'ın oyunlarındaki karakterler bazen geçmişini hiç hatırlamaz, bazen de ne konuştukları ya da tartıştıkları hakkında en ufak fikirleri yoktur; bu durum, önceki dönemlerde herhangi bir önemi olmayan karakterlerin Stoppard tarafından oyunda önemli bir konuma getirilince kendileri hakkında bir bocalama yaşamaları şeklinde açıklanabilir. Stoppard yazılmış olandan hareket ederek, diğer bir ifadeyle Shakespeare'in ve Beckett'in

oyunlarındaki depolarını kullanıp üzerine kendi hayallerini, beklentilerini ve düşüncelerini katarak ortaya yeni bir oyun çıkarır. Stoppard'ın bu depoları kullanması ve yeni bir şekilde yorumlaması hakkında Madam Sarup şöyle bir yorum getirir:

Veri bankaları yarının ansiklopedileridir. Onlar postmodern insan için gayet doğaldır. Bilgiyi yeniden yorumlamanın önemi nedir? Bu yeni yorumu yapabilmenin adı hayal kurabilme kapasitesidir. Var olan kurallarla veya yeni kurallar icat ederek yeni bir şey, durum ve tartışma ortaya çıkarabilmektir hayal; diğer bir ifadeyle yeni bir oyunu başlatmaktır (1989;125).

Stoppard'ta bilgi bankalarını kullanarak yeni oyunları başlatmış, seyircilerine eski ile yenin nasıl bir arada var olabileceğini sunmuştur.

Tom Stoppard önceden yazılmış olana yeniden anlam veren, yeniden yorumlayan ve yeniden var eden bir postmodern yazardır. Stoppard *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* oyununun konusunu *Hamlet*'ten, yapısını da *Godoy'u Beklerken* oyunlarından; *Travestiler* oyununun konusunu da Oscar Wilde'ın *Dürişt Olmanın Önemi* oyunundan ödünç alır. Tom Stoppard, bu eserlerden faydalanıp yeni ve farklı bir eser üretirken metinlerarasılığı, ironiyi, pastışı ve ontolojik sorular gibi postmodernizmin içinde barındırdığı kavramları kullanır. Tom Stoppard, oyunlarında bu tekniklere ek olarak gösterge boyutları içerisinde, yansıtmak istediği dünyayı, zaman zaman da benzetimini bize göstererek oyunlarını ortaya çıkarmıştır.

5. *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* Oyununda Postmodern Söylem

Tom Stoppard'ın yazarlık yasantısında çok önemli bir yere sahip olan *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* oyunu ilk kez, 1966 yılında Edinburgh Festivali'nde ve bir yıl sonra Old Vic'te National Theatre'da gösterime girer. Oyun, Edinburgh'ta Oxford tiyatro grubu tarafından sahnelenir. Oyun gösterime girdikten hemen sonra oyun hakkında olumlu yorumlar yapılmaya başlanır ve 'En İyi Oyun ve Tony' ödüllerini alır; bunun yanında Evening Standard tarafından Tom Stoppard 'En Çok Umut Vadeden Oyun Yazarı' seçilir. Tom Stoppard'ın bu oyunu diğerlerinden çok farklıdır. Çünkü Stoppard diğer oyunlarında oyunun karakterlerini, konusunu kendi isteği doğrultusunda yazar; karakterleri ve konuyu kendisinin belirlemesi gibi bir sorumluluk üstlenmiştir. Bu yüzden *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* oyunu diğer tüm oyunlarından biraz farklıdır. İki unutulmuş karakterden yola çıkarak farklı bir oyun ortaya çıkarmak ister:

Hamlet'i incelerken ilk etapta, benim pastış yapma gibi bir eğilimim yoktu. Esas ilgim ve düşüncem hem dramatik hem de komik unsurları bir arada barındıran bir durum ortaya çıkarmaktı. Bu da Shakespeare'in oyunundaki ne yaptığını bilmeyen Ros ve Guil karakterleriydi. Anlattıkları en ufak şeyde bile gerçeklik payı yoktu ve niçin ölecekleri hakkında da hiçbir şey bilmiyorlardı (Hudson, 1993; 57).

Eleştirmenler ve uzmanlar bu oyun hakkında çeşitli düşünceler ortaya koyarlar. Irving Wardle oyun hakkında Stoppard'ın, Beckett'in *Waiting For Godot* oyununa borçlu olduğu yorumunu yapar, fakat Stoppard'ın bu iki karakteri var oluşsal bir içerikle sunduğunu belirtir. Stoppard'ın kendi dünyası genelde inanılması güç, zalimlik ve acıyla dolu olan bir dünyadır; *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* oyununda da Stoppard bu zalim ve yaşanılması zor olan dünyayı yansıtmak ister.

Stoppard, Shakespeare'in oyunundaki geri planda kalan Rosencrantz ve Guildenstern'u kendi oyununda önemli iki karakter şeklinde sunar. Onların görevleri, amaçları bellidir ve kendilerinde gidişatı değiştirebilecek bir güç yoktur. Ros ve Guil'de bir şeyleri başarmak için belli bir amaç gözükmemektedir. Başka bir deyişle, bir amaç gözüke bile bunu gerçekleştirebilecek güçleri de yoktur, onların ihtiyacı olduğu en önemli şey özgürlüktür fakat buna izin verilmez. Oyunda onlara izin verilen tek şey sorgulamadır. Yazar seyircilerini, oyundaki belirsizliğe daha çok yaklaştırır ve bu belirsizliği sorgulamalarını ister. Ros ve Guil oyunda devamlı bir şeyleri sorgular ve devamlı sorular sorar. Aslında bu durumu Stoppard oyunu izleyenlerden ve okuyanlardan da yani bizlerden de yaşamı sorgulamamızı ister.

Postmodern yazarlar genelde kelime oyunlarını kullanarak fiziksel bir yapı oluşturma gayesindedir. Bu kelime oyunları ile kurulmuş olan yapı, oyunlarda çok farklı etkiler oluşturabilmektedir. Bu etkiler genelde oyunlarda ontolojik sorulara yer vermekle ortaya çıkabilir. Stoppard teatral işlevi, ontolojik sorular (biz kimiz?, niçin biz?) yardımıyla sahne ve gerçek yaşamda oluşan sınırı ortadan kaldırmayı amaçlar:

GUIL: Eğer öyleyse, güneş de şuradaysa örneğin, burası kuzey olur.

Öte yandan, sabah değilse ve güneş de şuradaysa... orası... hala kuzey olur (Stoppard, 2000; 62).

Guil burada güneşin nerede olduğunu, yönünü bir türlü tespit edemez. Normalde sahnede gerçek bir güneşin olamayacağı ya da ele geçirilemeyeceği bilinir. Guil de bunu belli bir süreden sonra fark eder. Tom Stoppard sahne ışıklarını güneş gibi gösterip gerçek yaşamla sahne arasında bağ kurmak ve bu kurduğu bağa seyircileri de dâhil etmek ister. Burada aslında Stoppard, postmodern tiyatronun vurgulamış olduğu metnin otoritesinden çok, mekânın, sahnenin, ışığın ve hareketin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgular.

Stoppard postmodern bir oyun yazarıdır ve postmodern öğelerin hemen hemen hepsini kasıtlı olarak kullanır. Ros ve Guil karakterlerini de bilerek seçmiştir. Postmodern unsurlardan parodi, pastiş, ince alaylar, kelime oyunları gibi öğeler Tom Stoppard'ın oyunlarında bulunabilir. Postmodern öğeler arasında kabul edilen, postmodern oyun yazarlarının özellikle başvurduğu metinlerarasılık kavramını Stoppard kasıtlı olarak kullanır. Bu yüzden Stoppard'ın oyunlarında metinlerarasılık çok daha farklı bir anlam kazanır. Stoppard var olanı yeniden yorumlamış önceki esere farklı bir anlam yüklemeyi başarmıştır. *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* oyunu da bu şekilde meydana gelmiş; yazar var olan bir oyundan (Hamlet) yola çıkarak çok başarılı bir çalışma ortaya koymuştur. Metinlerarasılık kavramının yanında Stoppard'ın postmodern bir yazar olarak bu oyunda kullandığı en önemli postmodern söylem öğelerinden biriside kelime oyunlarıdır. Bu kelime oyunları sayesinde Stoppard kendi tarzını oluşturmuştur. *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* oyununda Ros ve Guil arasında ki şu diyaloglar kelime oyununa örnek teşkil eder:

ROS: Korkarım.

GUIL: Bende

ROS. Korkarım gününde değilsin.

GUIL: Korkarım günümdeyim

(kısa bir sessizlik)

ROS: Seksen dokuz

GUIL: Servetin yenden paylaşılmasının dışında bir şeyin göstergesi olmalı. (Düşünür) Olası açıklamalar listesi.

Bir: Bunu isteyen benim. Ben aslında, bilinmeyen bir nedenle, anımsanamayan geçmişimden öç almak amacıyla, iki tarafı da tura olan paralarla yazı tura oynayarak kendine karşı bahse giren adamım.

(Ros'a bir para atar.) (29).

Stoppard'ın oyunda uygulamış olduğu kelime oyunu; her ikisinin de korktuklarını belirtmeleri ve birbirlerinden haberleri olmamalarıdır. Aslında onların da yaşamda tek sahip oldukları kelimelerdir. Bu kelimeler ve kelime oyunları tüm zamanlarını geçirirler, yorulmak bilmez bir çabayla da buldukları çaresiz durumu değiştirmeye çalışırlar.

Rosencrantz ve Guildenstern, Hamlet oyununun hem içerisinde hem de dışında bulunur. Rosencrantz ve Guildenstern, Shakespeare'in Hamlet eserinde Elizabeth döneminin özelliklerini yansıtan dizelerle tanınırken Stoppard'ın eserinde çağdaş İngilizce'yi konuşan ve çevrelerindeki olup bitenleri değerlendiren karakterler olarak tanınır. Stoppard, farklı dünyaları ve dönemleri postmodern söylemin çerçevesinde bir araya getirmeye çalışır. Oyununda hem gerçek dünya, hem de sahne yaşamını yansıtır. Bu konuda aslında postmodern söylemde çok önemli yeri olan Jean Baudrillard'ın simülakra düşüncesiyle bağdaştığı yönler vardır. Jean Baudrillard imgelerin aşama aşama gerçekle bağlantısının koptuğunu ve artık bir benzetim durumunun üretildiğini belirtmektedir. Baudrillard'ın belirtmek istediği gerçeğin yitip gittiği, yitip giden gerçeği benzetimlerle imal edilmesi gerektiğidir.

Stoppard'ın oyunda oluşturmuş olduğu dünyada hem gerçeklik hem de kurgu yer alır. Rosencrantz ve Guildenstern bazen gerçek dünyada mı yoksa kurgulanmış olan dünyada mı yaşadıklarının farkına varamamaktadır. İnsanların kendi kimliklerini, gerçeklerini bulabilmek için Disneyland'a gitmeleri gibi Stoppard'ta Hamlet oyununda ikinci derecede öneme sahip olan Ros ve Guil karakterlerini kendi oyununda asıl karakterler yerine koyup gerçeğin saklı kalmış tarafını göstermelerini amaçlar. Baudrillard'ın vermiş olduğu örnekle Stoppard'ın eseri arasındaki fark ise, Disneyland'da daha mutlu bir son varken; Stoppard'ın oyunundaki son ölümle sonuçlanır.

Stoppard'ın ortaya çıkarmış olduğu oyunun özellikleri incelendiğinde postmodern tiyatro içerisinde değerlendirilebileceği sonucu ortaya çıkar. Hamlet oyunundan yapmış olduğu alıntılarla metinlerarasılık

özelliğini yansıtır. Bunun yanında yine postmodern tiyatronun özellikleri içerisinde geçmiş ve geleceği sahnede yansıtmaya özelliğini oyun kendi içerisinde barındırmaktadır. Stoppard ayrıca genel sahne için alışılmış kuralları ve düşünceleri *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* oyunuyla değiştirmeye, evrensellik ezberini bozmaya çalışır. Seyircileri sadece izleyenler olarak değil, aynı zamanda katılımcılar olarak düşündüğünü bu oyununda belirtir. Stoppard, gerçek ve kurguyu bir arada vererek, bireyselliğin önemini vurgulayarak, amaçsızlığı, ironiyi ve komik unsurları barındırarak, oyun içinde oyun kuralını oyunlarına taşır. Oyununda absürd öğelere yer vererek, sanatın ve oyunun anlamını sorgulayarak, sahnenin gerçek yaşamdan çok gerçeği yansıttığını belirterek, kaçınılmaz sonun sahnede herkes hayattayken olamayacağını, postmodernizmin ölüm kavramını barındırdığını ifade ederek, insanların kimlik kazanmak ya da kendini göstermek için neler yaptığını göstererek, postmodern bir dünya yaratmak istemiştir.

6. Travestiler Oyununda Postmodern Söylem

Tom Stoppard'ın postmodern türe örnek teşkil eden bir diğer oyunu da 10 Haziran 1974'te Londra'nın Aldwych Tiyatrosu'nda sergilenen Travestiler oyunudur. Stoppard'ın *Travestiler* oyunu Oscar Wilde'ın *The Importance of Being Earnest (Dürüst Olmanın Önemi)* oyununun farklı bir yansıması şeklindedir. Yazar, *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* oyunundaki gibi *Travestiler* oyununda da başka bir oyunun (*Dürüst Olmanın Önemi*) konusunu kullanır. Fakat oyundaki kahramanlar ve olaylar farklı ve tarihsel bir kurgu içerisinde düzenlenmiştir. *Travestiler* oyunu farklı ve aykırı karakterlerin orijinal bir konuyla buluşmasıyla ortaya çıkan bir oyundur. Stoppard, *Travestiler* oyununun içeriği için “ kitap okumayı diğer şeylere tercih eden orta sınıf burjuvası olarak deneyimlerimi yazdım” (Hudson vd., 1974; 14) ifadesini kullanır. Ayrıca oyunun adının *Travestiler* olmasının sebebi ise oyun içinde karakterlerin farklı rollerde ve kimliklerde karşımıza çıkmaları ve oyun içindeki farklı durumlarla karşılaşılmasıdır.

Oyun, Birinci Dünya Savaşı'nın sonu, Dadaizmin doğuşu, Rus Devrimi'nin arifesi gibi birçok tarihsel olayı gündeme getirmektedir. Oyunda ki en önemli karakter Birinci Dünya Savaşı'ndaki olayları anlatan Henry Carr'dır. Carr yaşlı bir adamdır, oyunun geneli, yaşlı adamın kontrolü altındadır. Oyun, genelde Carr'ın çeşitli takıntılarını ve kuruntularını içerir ayrıca Carr kendini İngiliz konsolosu olarak tanıtır; fakat oyundaki uşağı Bennett gerçek konsolostur. Yaşadıklarını hatırlayamaması ve devamlı unutmaması onu oyunda güvenilmez birisi haline getirmiştir. Bunun yanında oyunda, yaşadığı dönemde çok önemli bir esere imza atan James Joyce, politikanın sözcüsü Lenin, Dadaistlerin temsilcisi Tristan Tzara bulunmaktadır. Ayrıca, *Dürüst Olmanın Önemi* oyunundan alınmış olan kadın karakterler Gwen ve Cecily oyundaki yerlerini almışlardır. Bu karakterler içinde Henry Carr'ın önemli bir yere sahip olmasının diğer bir nedeni ise oyunda genelde ortak paydada buluşulan kişi olmasıdır.

Oyun Zürih'te bir kütüphanede geçer. Oyunun İsviçre'de geçmesinin sebebi ise “İsviçre'nin tarafsız bir ülke olması nedeniyle, farklı düşüncelerin sahipleri olan ve farklı ülkelere gelen karakterlerin bu ülkede buluşturulmasının daha doğru olacağı” (Takkacı, 2007; 64) fikrinin kabul edilmesidir. *Travestiler* oyunu farklı fikirlerin, düşüncelerin var olduğu, seyircilerinde bu farklı fikirleri ve düşünceleri bağımsız bir şekilde yorumlamalarının istendiği bir oyundur.

Travestiler oyunu farklı karakterlerin geçmiş dönemde yaşamış ve savunmuş oldukları düşünceleri bir araya getiren bir oyun olmuştur. Stoppard bu oyunu oluştururken diğer oyunlarında olduğu gibi sıkı bir çalışma yapmış, karakterlerin yaşamları ve geçmişleri hakkında gerekli olan bilgileri toplamaya çalışmıştır. Stoppard, geçmişteki karakterlerle birlikte geçmişteki olayları ve metinleri de oyunlarına taşıyarak, postmodern oyun yazarı olarak tanımlanır. *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* oyununda olduğu gibi Stoppard metinlerarasılık yöntemine yine bu oyunda da yer verir.

Travestiler oyununda Stoppard sadece karakterleri ödünç almakla kalmamış aynı zamanda onların politik ve sanatsal görüşlerini de oyununa katmıştır. *Travestiler* oyununa baktığımızda bu yüzden pastişler ve parodilerle karşılaşabiliriz. Tristan Tzaranın oyunun girişinde okuduğu şiiri rast gele kelimeleri bulup bir araya getirerek oluşturması, Stoppard'ın pastiş tekniğini uyguladığının göstergesidir. Ayrıca Joyce ve Wilde'in edebi yönden birbirleriyle tutarlığı, Joyce'un birinci perdede Tzara ve Gwen'in birbirlerine sarılmalarını “bu yarı devrik pozisyondan kalkınız, efendim” (Stoppard, 2000; 169) sözleriyle kesmesi Wilde'in oyunundaki Lady Bracnell'in Jack ve Gwendolyn'e müdahale etmesi sahnesi ile çok benzerlik gösterir.

Postmodernizm kesin yargıları reddeder, bölünmüşlük ve parçalanmışlık mevcuttur. *Travestiler* oyununda da kesinlik ve bütünlükten uzaklaşmaktadır. Carr'ın yaşadıklarını anlatımında olaylar arasında tutarlılık olmaması, yaşadıkları olayları anlatırken devamlı unutmaması, tartışmaya donuk olması ve aralarında bağ olmaması oyundaki düşünceyi destekler niteliktedir.

Postmodernizmin geçmişi iyice araştırarak; işe yaramaz, akıldışı, önemsiz olarak görülen bilgileri toplaması gibi Stoppard'ta geçmişte kalan ve aslında günümüze önemli derecede ışık tutacak olan bilgileri *Travestiler* oyunuyla sunar. Stoppard geçmişteki yaşamış olanları yansıtırken politik ve siyasal açıdan kabul edilmeyen ve belki de yasaklanan kuralları bizlere aktarmak ister.

Diğer oyunlarda olduğu gibi *Travestiler* oyununda da postmodern söylemin de desteklemiş olduğu 'tek bir gerçeklik yoktur' ilkesi yer almaktadır. Bunun yerine herkesin kendi doğruları ve kendi düşünceleri mevcuttur ve bunları oyundaki karakterler bireysel açıdan özgür bir şekilde sunmaktadır. Oyunda tüm karakterler birbirleriyle eşittir, artık gücün belirlemiş olduğu sınırlar ve hiyerarşik yapı yerine, Stoppard tarafından oyundaki karakterlere yeni düşünceler ve yeni görevler verilerek karşımıza çıkarılmıştır. Bu durumu yazar, Tzara'nın tanınmış şiirlerdeki kelimeleri kestikten sonra bir şapkanın içine koyup daha sonra onları rastgele seçip kendisinin yeni şeyler eklemesiyle oyunun içinde de vermiştir.

Stoppard'ın oyunlarında postmodern tiyatro özelliklerini yansıtmadaki en önemli unsurlardan birisi de parodi tekniğini kullanmada çok başarılı olmasıdır. Parodi'yi Stoppard, oyunlarındaki karakterlerin ya da olayların önemlerini azaltarak bu olayların daha çok saçma ya da gülünç yanlarını ortaya çıkarmak için kullanır. Yazar özellikle *Travestiler* oyununda karakterlerin düşünceleriyle oynamaktadır. *Travestiler* oyunu Joyce, Shakespeare, Beckett, Wilde gibi yazarları barındıran, bunun yanında, etik ve politik konuları birleştiren bir oyun özelliğini barındırır. "Ben farklı oyun stilleri ve dillerini bir araya getirerek küçük bir antoloji hazırlamaya niyetlendim" (Marovitz, 1975; 5) ifadesiyle de Stoppard, *Travestiler* oyununun oluşumunu açıklar.

Travestiler oyunu yazarın belki de en karışık oyunlarından biridir. Yazar oyunu ele alırken tarihsel açıdan pek bir tutarlılık göstermeden farklı oyunlardan ve farklı oyun yazarlarından etkilenerek oyununu ortaya çıkarır. Oyunda üzerinde durduğu en önemli noktalar ise sanatçının sanatı nasıl yorumladığı, sanatın edebiyatla, politikayla nasıl geçindiği ve özgür bir ülkede nasıl olabileceği gibi faktörlerdir. Bunun yanında oyunda çok farklı düşüncelere yer vererek seyircileri ya da okuyucuları da oyuna katmak istemiş onlarında oyuna müdahale hakkı olduğunu düşünmüştür. Seyirciler ya da okuyucular oyuna ilk başladığında geçmişteki oyunlardan ya da eserlerden derlenen bir oyun olduğunu düşüneceklerdir fakat oyun ilerledikçe Stoppard'ın oyuna katmış olduğu farklılığı, anlatım tarzını, kelime oyunlarını ve ironiyi nasıl kullandığını ve yokluğu savunan postmodern söylemde insanların unutmama olgusunu, yazarın Carr karakteriyle sahneye taşımamasını gördüklerinde, *Travestiler* oyununun farklı bir oyun olduğunu anlayacaklardır.

Stoppard, *Travestiler* oyunuyla insan samimiyetinin teatral içeriğini sunmaya çalışmış bunu yaparken karakterlerin farklı yönlerini ve tavırlarını göstermiştir. Oyunun ilk bölümünde Lenin sempatik bir tavır takınırken ikinci bölümde çekingen bir tavır takınır. Bu dünyaca tanınmış karakterlerin samimiyetini kullanarak, Stoppard sanat hakkında önemli görüşleri gündeme getirir bunu gerçekleştirirken de düşünceleri ve farsı birleştirir. Toplumun zor koşullarda, zor durumlara uğraştığı bir zamanda gülmece öğeleri ve kelime oyunları toplumu bu koşullardan uzak tutarken gerçek bir ciddiyetle de farklı düşünceleri izleyicilere ve okuyuculara sunmaktan çekinmeyerek önemli bir oyuna imza atar.

7. Sonuç

Tom Stoppard yazmış olduğu oyunların diline çok önem vermiş bu yüzden İngiliz tiyatrosunda önemli bir yere gelmiştir. Yazmış olduğu oyunlarla Çağdaş İngiliz Tiyatrosu'nda ses getirmeyi başarmıştır. Tiyatronun insanlık tarihiyle birlikte başladığını iyi analiz eden yazar, oyunlarını yazarken belli bir döneme bağlı kalmayarak ve geçmiş dönemde yaşamış olan yazarlardan ve kişilerden faydalanarak oyunlarını yazmayı tercih eder. Bu çalışmada da Stoppard'ın, yenilikçi ve yeniden değerlendirmeci yönlerini kullanarak, geçmişteki eserleri inceleyerek günümüz tiyatrosuna kazandırdığı, metinlerarasılık, ironi, pastiş ve parodi gibi postmodern teatral özellikleri barındıran *Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler* ve *Travestiler* oyunları analiz edilir.

Postmodern açıdan bakıldığında Stoppard, Shakespeare, Beckett ve Wilde gibi yazarların oyunlarından faydalanarak onların yapısını ve içeriğini yeniden yorumlayıp, tekstlerden ve karakterlerden alıntılar yaparak kendi oyunlarını ortaya çıkarır.

İngiliz tiyatrosunda ses getiren bu iki önemli oyunla birlikte Tom Stoppard'ın postmodern çerçevede adlandıracağımız tiyatrosu, ilerlemek ya da farklı bir görünüm kazanmak için geçmiş dönemdeki oyunları, tarihsel tiyatronun tiyatroya kazandırdıklarını, görmezden gelen bir tiyatro değildir. Stoppard'ın tiyatrosu, geçmişini yok etme durumu yerine sürekli geçmişini yenilemiş hatta kendi üst metnini oluşturmuştur.

Kaynakça

- Adorno, W. T. *Asthetische Theorie*, Frankfurt, Suhrkamp, Fransızca'dan Cev. *Theori Esthetique*, Paris, Klincksieck, 1970.
- Bigsby, C.W.E. *Tom Stoppard*, Harlow, 1976.
- Connor, S. *Postmodernist Kültür*, çev. Doğan Şahiner, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Dean, J. F. *Tom Stoppard: Comedy As a Moral Matrix*, University of Missouri Press, 1981.
- Hassan, I., S., & Wis, M. *The Postmodern Turn: Essays In Postmodern Theory and Culture*, Ohio State University Press, Columbus, 1987.
- Hudson, R., (1993). *Tom Stoppard in Converstation*, Ann Arbor: U. Michigan Press.
- Hudson, R., Itzen, C., & Trussler, S., (1974). "*Ambushes fort he Audience: Towards a High Comedy of Ideas*", *Theatre Quarterly* 4.
- Jameson, F. *Postmodernism or the Cultural Logix of Late Capitalism*, N. 1, Durham, 1992.
- Levin, K., (1979). "*Farewell to Modernism*", *Arts Magazine*.
- Marovitz, C., (1975). "*Tom Stoppard- The Theatre's Intellectual P.T. Barnum*", *New York Times*, 19 October,
- Mchale, B. *Postmodernist Fictions*, Routhledge, London and New York, 1987.
- Sarup, M. *An Introductory Guide to Post- Structuralism and Postmodernism*, Athens, University of Georgia Press, 1993.
- Rees, J., (1995). "*So, Mr Stoppard, What's your new play about?*", *Independent*,
- Sim, S. *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, çev. Mukadder Erkan ve Ali Utku, Ankara, Ebabel, 2006.
- Stoppard, T. *Tom Stoppard Toplu Oyunları 1*, Ankara, Dost Kitapevi Yayınları, 2000.
- Şeylan, G. *Postmodernizm*, Ankara, İmge Dağıtım, 2006.
- Takkac, M. *Sahneden Dersler: Tom Stoppard'ın Sahne Oyunları*, Ankara, Salkım Söğüt Yayınları, 2007.
- Tynan, K., (1979). "*Withdrawing with Style From the Chaos*", in *Show People: Profiles in Entertainment*, New York: Simon Schuster.
- Weinsheimer, Joel C. *Gadomer's Hermeneutics: A reading of Truth and Method*, New Haven and London, Yale University Press, 1985.